

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมของชุมชนชาวเขา ซึ่งเป็นการใช้วัฒนธรรมชุมชนในการควบคุม โดยศึกษาถึงจารีตประเพณี ตลอดจนถึงกลไกและวิธีการที่ชุมชนใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นไปตามจารีต โดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การควบคุมทางสังคม การขัดเกลาทางสังคม และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานในการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการควบคุมสังคมโดยจารีต ประเพณีของชุมชน ตลอดจนถึงกลไก และวิธีการที่ใช้ควบคุม โดยได้ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารตำรา และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินการวิจัยเบื้องต้น ได้ศึกษาเอกสารตำราและรายงานการวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องที่มีนักศึกษา นักวิจัย และนักวิชาการอื่น ๆ ได้ทำการศึกษาไว้และจากการค้นคว้า การอ่านหนังสือตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดของสถาบันวิจัยชาวเขา หอสมุดคณะศึกษาศาสตร์ หอสมุดกลาง และหอสมุดคณะสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจากเอกสารตำราที่จัดซื้อ ตามศูนย์หนังสือต่าง ๆ เช่น ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ ร้านหนังสือสุริวงศ์ บุ๊คเซ็นเตอร์ เชียงใหม่ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังได้แลกเปลี่ยน สอบถามจากคณาจารย์ ผู้มีประสบการณ์ในงานวิจัย ผู้รู้ เพื่อน ๆ นักศึกษา นักพัฒนาจากองค์กรเอกชน (NGO) และจากปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชนเผ่ากะเหรี่ยงเป็นอย่างดี และโดยเฉพาะเนวงานที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมชุมชน และการควบคุมทางสังคมที่มีความเชื่อมั่นว่า ชุมชนบางชุมชนโดยเฉพาะชุมชนดั้งเดิมที่มีวัฒนธรรมที่ดีงามของตนเอง สามารถจัดการดูแลและควบคุมสมาชิกของชุมชนให้อยู่ในกรอบของจารีตได้โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจของรัฐแต่อย่างใด

2. ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในภาคสนาม

ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจข้อมูลและเข้าไปสังเกตด้วยตนเองในฐานะของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และที่สำคัญผู้วิจัยได้เคยปฏิบัติงานและร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านในฐานะนักเผยแพร่และนักพัฒนาเป็นเวลา 5 ปี ระหว่างเดือนธันวาคม 2534 ถึงเดือนธันวาคม 2539 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พูดคุยกับผู้อาวุโสและผู้นำในหมู่บ้าน สังเกตเห็นว่ามีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม

3. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน โดยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ผู้วิจัยเข้าไปอยู่ร่วมกับชุมชน เข้าร่วมพิธีกรรมที่สำคัญ ๆ กับชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชนมาโดยตลอด เพื่อสร้างความคุ้นเคย ความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการได้รับข้อมูลที่แท้จริง และที่สำคัญ ผู้วิจัยได้ใช้เงื่อนไขของนักเผยแพรศาสนา และนักพัฒนาที่มีประสบการณ์การทำงานกับชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 ถึง 2539 รวมเป็นเวลา 5 ปี ในลักษณะที่เข้าร่วมกิจกรรมที่สำคัญ ๆ กับคนในชุมชนตลอดมา ออกเยี่ยมเยียนชาวบ้านที่มีความเดือดร้อน เจ็บป่วย หรือแม้แต่เมื่อชาวบ้านเสียชีวิต ก็ได้เข้าร่วมกับชาวบ้านทุกครั้งที่ไป นอกจากนั้นถึงวันสำคัญทางศาสนาหรือทุก ๆ 8 วัน ชาวบ้านจะได้มีโอกาสเข้ามาทำพิธีกรรมทางศาสนาด้วยกันโดยมิได้ขาด ดังนั้นจึงทำให้ตลอดระยะเวลา 5 ปี ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ จึงทำให้มีความคุ้นเคยกับชาวบ้านเป็นอย่างดี ส่งผลให้ชาวบ้านมีความรู้สึกทักว่า ผู้วิจัยเป็นลูกเป็นหลานคนหนึ่ง หรือเป็นสมาชิกหนึ่งในชุมชน มีความไว้วางใจในตัวผู้วิจัยค่อนข้างมาก จะเห็นได้จาก เมื่อชุมชนมีเรื่องที่สำคัญ ๆ และเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ ชาวบ้านจะนำเรื่องเหล่านั้นมาปรึกษาหารือ มาถามความเห็นจากผู้วิจัย หรือแม้แต่การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือการเลือกตั้งในท้องถิ่น ชาวบ้านก็จะมาถามผู้วิจัยว่าจะเลือกใคร ควรเลือกเบอร์ไหนดี แม้แต่บางครั้งคนในชุมชนมีการทำผิดประเพณีก็จะมีคนมาบอกให้ผู้วิจัยทราบ ประกอบกับในช่วงที่ผู้วิจัยอยู่ทำงานในชุมชน ผู้วิจัยมีโอกาสพบปะพูดคุยกับชาวบ้านทุกวัน เพราะอาศัยที่ผู้วิจัยเป็นพระภิกษุ ตอนช่วงเช้าผู้วิจัยต้องออกทำกิจวัตรคือบิณฑบาต จึงมีโอกาสรู้ความเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นอย่างดี ว่าวันนี้หรือในช่วงเดือนนี้ชาวบ้านทำอะไร จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ส่งผลให้ชาวบ้านมีความรู้สึกต่อผู้วิจัยในลักษณะเป็นสมาชิกคนหนึ่งในชุมชน มีความไว้วางใจในตัวผู้วิจัยค่อนข้าง

มาก ฉะนั้นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน จึงเป็นสิ่งที่ไม่ยุ่งยากและหนักใจสำหรับผู้วิจัยแต่อย่างใด ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แสดงบทบาทและสถานะของการเป็นนักศึกษา ซึ่งชาวบ้านได้ไว้วางใจ ว่าผู้วิจัยไม่เป็นภัยต่อพวกเขา จึงเกิดความเชื่อมั่นได้ว่าได้ข้อมูลที่เป็นความจริง เนื่องจากความไว้วางใจและความคุ้นเคยจากชาวบ้านดังกล่าวแล้วข้างต้น

3.2 การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมทางสังคมของคนในชุมชน ศึกษาถึงจารีตที่ชุมชนใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน กลไกและวิธีการในการควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามจารีต ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านั้น จะมีผู้เกี่ยวข้องด้วยเป็นจำนวนมากและข้อมูลเหล่านั้นจำเป็นต้องได้รับจากผู้อยู่ในเหตุการณ์หรือเกี่ยวข้อง ในปรากฏการณ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

3.2.1. ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เช่น พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน

3.2.2. ผู้อาวุโส และปราชญ์ของชุมชน ผู้รู้ เช่น ผู้นำธรรมชาติ (ฮีโป) กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่

3.2.3. กลุ่มพ่อบ้าน – แม่บ้าน

3.2.4. กลุ่มหนุ่มสาว

3.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

สังเกตข้อมูลทางกายภาพและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยช่วงแรกทำการสังเกตข้อมูลทางภูมิศาสตร์ เช่น ที่ตั้งของหมู่บ้าน ขอบเขตพื้นที่ของหมู่บ้าน พื้นที่ของป่า พื้นที่ในการทำการเกษตร ถนน แหล่งน้ำ การดื่มน้ำ การดื่มน้ำร้อน โดยได้เข้าร่วมทำแผนที่ทางกายภาพ แสดงขอบเขตพื้นที่ของชุมชน เช่น พื้นที่ทำกิน พื้นที่อนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าคั่นน้ำ เป็นต้น รวมถึงการสังเกตปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน การปฏิบัติตัวของกลุ่มคนและบุคคล เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การผลิต ความเชื่อ พิธีกรรม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

3.4 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กับผู้ให้ข้อมูลหลัก อันได้แก่ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปและฮีโป ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนมานาน และเป็นผู้ที่รู้เรื่องราวต่างๆ อย่างลึกซึ้ง โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง คือ มีการกำหนดหัวข้อหรือกรอบที่จะสัมภาษณ์ แต่จะปล่อยให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกอิสระในการให้ข้อมูล ผู้วิจัย จะซักถามในประเด็นที่สำคัญ และจะมีการบันทึกเสียงในบางกรณี และบันทึกข้อมูลด้วยแบบบันทึกข้อมูลสนาม โดยแบ่งช่วงการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ คือ

3.4.1. สัมภาษณ์ในหัวข้อที่เกี่ยวกับบริบทของชุมชน คือ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน การปกครอง องค์กร กลุ่ม และผู้นำในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ เป็นต้น ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีวัฒนธรรม ส่วนสถานการณ์การควบคุมทางสังคมของชุมชนในอดีตกับปัจจุบันนั้น เป็นการสัมภาษณ์ที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับข้อเปรียบเทียบ หรืออัตราการกระทำความผิด ประเพณีจารีตที่ติงามของชุมชนมากน้อย หรือเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น ลดลง เพียงใด

3.4.2. สัมภาษณ์เกี่ยวกับ จารีตประเพณีข้อห้าม พิธีกรรม ตลอดจนกลไกและวิธีการที่ชุมชนใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เกิดความสงบสุข การลงโทษต่อผู้กระทำความผิด

3.5 จัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Interview)

การจัดกลุ่มสนทนาได้กระทำกับ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มหนุ่มสาว และกลุ่มแม่บ้าน ในเรื่องที่ต้องการความจริงและเรื่องที่เป็นความลับของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึก ซึ่งเป็นการตรวจสอบกันไปในตัว เรื่องต่างๆ มีดังนี้

3.5.1. ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน การตั้งหมู่บ้าน การย้ายถิ่นฐาน ความเชื่อ ศาสนา ระบบคุณค่า

3.5.2. ในการศึกษาจารีตกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติ และข้อห้ามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างชาย – หญิง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว เครือญาติ คนในชุมชน ผู้น้อยกับผู้อาวุโส ในเรื่องที่มีใครบ้างที่ทำผิดจารีต เป็นต้น

3.5.3. ในการศึกษาจารีตระหว่างบุคคลกับธรรมชาติ ได้แก่ ข้อห้ามไม่ให้ตัดไม้บางชนิด ห้ามล่าสัตว์บางชนิด ห้ามลงป่ากีดม หัวไร่ ปลายนา ป่าสนเขา ป่าพิธีกรรม ป่าต้นน้ำ/ป่าอนุรักษ์

3.5.4 ในการศึกษากลไกและวิธีการในการควบคุมพฤติกรรมกรรมทางสังคมของคนในชุมชน ทั้งอดีตและปัจจุบันมีใคร และใช้วิธีการอย่างไรกับผู้ทำผิด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงต้องกระทำพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บได้แต่ละครั้ง จากภาคสนามมาทำการแยกหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ และมีการตรวจสอบข้อมูลซ้ำแล้วซ้ำอีก จากหลาย ๆ ทางจนแน่ใจว่าได้ข้อมูลที่เป็นจริง ครบคลุมครบถ้วน ทุก ๆ ประเด็น เพียงพอที่จะตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ชุมชนมีจารีตข้อห้ามอะไรบ้างที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของคน

ในชุมชน ชุมชนให้กลไกและวิธีการอย่างไรในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นไปตามจารีตประเพณี

ส่วนระยะเวลาที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลประมาณ 20 เดือน คือเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม 2542 ถึง เดือนตุลาคม 2543 โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลภาคสนาม ทั้งที่เป็นข้อมูลใหม่ และข้อมูลเก่าที่ผู้วิจัยได้รู้ได้ทราบในตอนที่อยู่ปฏิบัติงานมา 5 ปีก่อน และมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังขาดให้ครอบคลุมเนื้อหา พร้อม ๆ กับการวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และที่สำคัญผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลโดยเฉพาะผู้อาวุโส ผู้นำพิธีกรรม (ฮีโป) ผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว เป็นศรัทธาของวัดอยู่แล้ว จึงค่อนข้างสัมพันธ์ใกล้ชิดกันคืออยู่ จึงไม่ค่อยเป็นปัญหาในเรื่องการให้ข้อมูล จึงสามารถรวบรวมข้อมูลได้อย่างเต็มที่ ครอบคลุม ครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย